

Dilsel İletişim ve Temel Ögeleri

Ta'lik teorisinin önemini ortaya koymaya çalışmadan önce dilsel iletişimin (linguistic communication) basit yapısını izah etmek faydalı olacaktır. İnsanı konuşmaya sevk eden sadece ses tellerinin kullanabilmeni ötesinde onu söz söylemek, muhataba bir şeyler iletmek çabasıdır. İletişimin gerçekleşmesi ise muhatabın söz iletisini anlaması sonucudur (Hamîde: 1997: 13). Modern dilbilim iletişime insan dillerinin en önemli işlevi olarak görür. İletişim göndericinin (speaker) mesajınının (message) muhatap tarafından bir kanal (channel) aracılığıyla alınmasıdır. Her iki tarafın sözcükleri temsil eden lingüistik işaretlerden (linguistic signs) oluşan ortak kodu (code) sahip olması gerekir.

R. Jakobson'a göre, yazılı ya da sözlü bir dilsel iletişimin gerçekleşebilmesi için altı temel ögeye gereksinim vardır. "Dilsel iletişim\ başka bir konuşan özneye ya da alıcıya yönelik sözce üreten bir konuşan özne ya da konuşucu arasında gerçekleşen bir alışveriştir. Bu iletişim sürecinin gerçekleşmesi için, sözcenin bir ileti içermesi gerekir. Bunun yanında konuşuyla alıcının paylaştığı gerçeklik ilişkisinin de herhangi bir anlamı olmalıdır. Bu gerçekliğe *gönderge* adı verilir. Tüketicinin söylediği "bir açık çay lütfen" sözcesinde, garsona yönelik bu ileti, iki kişinin aynı göndergeyi paylaştıkları ölçüde anlaşılabilir.

Konuşucu ile alıcılar arasında bir ileti alışverişi olabilmesi için, her şeyden önce, şu ya da bu biçimde (bakış, mimik, ses, jest, yazıyla vb.) bir ilişkiye girmeleri ve bunu yaparken de ortak bir kod (Türkçe ya da başka bir gösterge dizgesi) kullanmaları gerekir."

Tüm bu ögeler R. Jakobson'un belirttiği iletişim şemasında olduğu gibi, belli bir düzen içerir (Kıran, 2006: 81deki şekil 1 eklenecek).

1.Konuşucu ya da Yazı(n)r

Konuşucu iletiyi sözle ifade eden yazan, kaleme alan kişidir. Bu, bir yazar, gazeteci, bir mektubun, teknik bir metnin yazarı, bir notu kaleme alan biri olabilir. İletinin sorumluluğunu üstlenir. Kendisini *ben* ya da *biz* adılı ile gösterir. Bu *ben* her zaman kişi özelliği gösterir, öznelliğini değişik biçimlerde ortaya koyar. Bir metinde birden fazla kişi söz aldığı anda birbirinden farklı konuşuculardan söz edilir (roman, öykü, masal, masal, tiyatro). Bağlam bu farklı kişilerin ayırt edilmesini sağlar. *Ben*

adının kullanıldığı değişik türde metinler vardır: mektup, özyaşam öyküsü, günlük, anı, deneme, itiraf, şiir, v.b.

2.Alıcı (Okur)

Konuşucunun kodladığı iletiyi alıp, kodunu çözen kişidir. *Sen* ya da *siz* ile ifade edilir. Her zaman bir kişiyi gösterir ama konuşucunun dışında bir kişi olduğu için öznel değildir.

3.Gönderge:

Gönderge kendisinden söz edilen nesne, kişi, kavramdır. Her zaman üçüncü tekil kişi ve iyelik ekleriyle ifade edilir. Gönderge, konuşucu (*ben*)ve alıcının (*sen*) tersine, her zaman bir kişiyi göstermez; hiçbir zaman öznel olmaz. Konuşucu kendinden başka birine gönderge yaptığında üçüncü bir kişi, bir nesne ya da bir kavramdan söz ediyordur. Örtük de olsa, göndergesi olmayan bir iletiden söz etmek olanaksızdır.

4.Yazılı İleti

Bu bir sözce, ya da metindir. Öncelikle ait olduğu türün yasalarına uyar. Biçimin kendini gösterdiği bir yerdir. Tiyatro'da, metin sözlü bir iletidir.

Yazınsal yapıtlarda yazarın metni tek anlamlı, bir bakıma yalınlaştırılmış olsa bile, okur hiçbir zaman iletinin tümünü algılayamaz. Algılama hep kesintilidir. Okuma eylemi hem okurun bilincinden hem de yazarın iletisinin süzgecinden geçer. Durum bu olunca, okur her ögeyi algılayamaz; sadece kendisine yakın olan, kendisini etkileyen, kendi birimiyle anladığı öğeleri seçer. Yazar metni ne kadar iyi düzenlemişse, okur da o kadar çok ögeyi anlayacak, alacaktır. Kötü düzenlenmiş bir metnin okuru biçim ve içerikten daha az şey alacaktır. İyi ya da kötü düzenlenmiş olsun, metnin birden çok okunmasıyla daha çok şey algılanır; ama hiçbir zaman yazarın metnine yerleştirdiği her şey algılanamayacaktır. İşte okuma eyleminde ilk ayrımlar böyle ortaya çıkar. Farklı bilinçler aynı metni farklı biçimlerde süzerler. Bunun sonucu olarak da aynı metnin yaptığı çağrışımlar arasında önemli farklılıklar olabilir. Bu çağrışım farkı, kimi zaman okuru yazarın metnin içeriğinden çok uzaklaştırabilir.

5.Kanal

Metnin, iletinin kullandığı somut araçtır. Bu bir kitap sayfası, bir gazete sayfası, kareli, çizgili bir kağıt, hatta taşa kazınmış bir sözce, bir bilgisayar ekranı, CD Rom, video bant olabilir. Sözlü iletişimde somut araç ses dalgalarıdır.

6.Kod

İletinin üretildiği dile kod denir. Bu her şeyden önce anlaşma için gerekli konuşucuyla alıcıda ortak olan dilsel bir koddur. Konuşucu bu kodla iletisini oluşturur. Alıcı aynı kodu paylaşıyorsa iletiyi çözer, söylenenleri ya da yazılanları anlar. İletişimin bu iki ögesi kodu paylaşmıyorsa iletişim gerçekleşmez. Bunun yanında iletide kültürel (kodlanmış toplumsal ilişkiler, aidiyet, benlik kodları vb.) ve estetik (örneğin klasik, romantik, gerçeklilik kodları vb.) kodlar da vardır (Kıran, 2006: 81-90).

İletişim sürecinde, mesaj konuşucu tarafından insandaki konuşma organı aracılığıyla karşı tarafa iletilir. Dil yapıları iletinin araçlarıdır. Konuşucu ve alıcının hedefi anlamdır. Dil yapıları anlamın kabıdır. İletişim temel gayesi karşılıklı anlayış olup kalitesi sözdeki açıklığa bağlıdır. Sözce ile anlam arasındaki ilişkiyi ortaya koyması bakımında bu önemli bir çıkarımdır. Cürcâni'nin ulaştığı bu tasavvur bazı batılı dilcilerin cümle için yaptıkları madeni paranın iki yüzü (söz-anlam) benzetmesinden daha itinalıdır.